

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ (ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Київ 2021

За сприяння

Федеральне Міністерство
економічного співробітництва
та розвитку

Автори

Микита Андрєєв, виконавчий директор Української асоціації освіти дорослих, голова Громадської ради при МОН України, правозахисник

Володимир Бахрушин, доктор фізико-математичних наук, професор, член науково-методичної ради МОН України

Лариса Лук'янова, доктор педагогічних наук, професор, голова правління Української асоціації освіти дорослих, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, член-кореспондент НАПН України

Олена Панич, кандидат історичних наук, доцент, незалежний експерт з питань освіти і освітньої політики

Більше про нашу діяльність:

Підтримка освіти дорослих в Україні

www.dvv-international.org.ua/ukraine

Онлайн-платформа неформальної освіти в Україні

www.learnlifelong.net

Наші контакти:

DVV International Ukraine

вул.Костьольна 4, оф.16

01001, м. Київ

Тел: +38 (044) 278 86 13

Факс: +38 (0440) 279 13 86

info@dvv-international.org.ua

www.dvv-international.org.ua

www.dvv-international.org.ua

fb.me/dvv.international.ukraine

Розвиток освіти дорослих як фундаментального складника освіти протягом життя був і залишається стратегічним завданням багатьох країн Європи та світу. Світове співтовариство визнає освіту дорослих вагомим інструментом для подолання економічної нерівності й інших соціальних викликів, покращення соціального і психологічного здоров'я людей, формування суспільства відповідальності та довіри. Політика Європейського Союзу у сфері освіти дорослих спрямована на формування ключових компетентностей для навчання впродовж життя (знання іноземних мов, цифрових технологій, підприємництва, володіння комунікативними навичками, активне та відповідальне громадянство тощо). Пріоритетом є інклюзивний доступ до навчання та освіти протягом життя всіх суспільних груп незалежно від віку, майнового, соціального стану чи культурних особливостей. Міжнародні зобов'язання України щодо освіти протягом життя визначаються, зокрема, Угодою про Асоціацію з ЄС (стаття 433).

Дослідження, проведене українськими експертами, має на меті з'ясувати характер законодавчого регулювання й управління у сфері освіти дорослих в Україні на сучасному етапі та сформулювати практичні рекомендації для вдосконалення державної політики у цій сфері. Автори аналізують практичні аспекти діяльності інституцій, що працюють у сфері освіти дорослих, на прикладі обраних областей України, що рівною мірою характеризують усі ключові регіони і є репрезентативними щодо країни в цілому.

За результатами дослідження встановлено, що Закон України «Про освіту» (2017) визначає ключові засади освіти дорослих у системі освіти України та основні складники освіти дорослих, такі як післядипломна освіта, підвищення кваліфікації, професійне навчання та професійний розвиток працівників.

**післядипломна
освіта**

**підвищення
кваліфікації**

**професійне
навчання**

**професійний
розвиток**

Водночас окремі сегменти освіти дорослих регулюються законодавством у сфері освіти; галузевим законодавством; законодавством про молодь; законодавством у сфері зайнятості та деякими вузькопрофільними законами, які можна застосувати лише у визначеному контексті (Закон «Про професійний розвиток працівників»). Спостерігається незбалансованість та суперечності між нормами різного законодавства через відмінності і в підходах до освіти дорослих, які, вочевидь, є наслідком розбіжностей у баченні різних груп стейкхолдерів. При цьому законодавство широко оперує поняттями «післядипломна освіта» і «підвищення кваліфікації», практично ідентичними за змістом.

Політика у сфері освіти дорослих реалізується державними та місцевими органами влади на трьох рівнях — національному, місцевому та галузевому. На практиці така політика часто розглядає освіту дорослих лише як інструмент для регулювання професійної діяльності різних галузей. Ліцензування освіти як інструмент управління здійснюється переважно щодо державних або комунальних закладів, що реалізують програми професійного навчання. Державно-приватне партнерство у сфері освіти дорослих має локальний і спорадичний характер, включає здебільшого співробітництво з роботодавцями і бізнесом, зацікавленими у професійному розвитку своїх працівників. Державні та місцеві органи, а також недержавні організації здійснюють функції засновників закладів освіти дорослих, що на практиці в основному зводиться до впливу на призначення керівників цих закладів.

Освітні програми для дорослих реалізують суб'єкти освітньої діяльності трьох найпоширеніших типів:

заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти різних форм власності, які, як правило, мають у своєму складі структурні підрозділи, що забезпечують післядипломну освіту та підвищення кваліфікації;

спеціалізовані державні й комунальні заклади післядипломної освіти, центри підвищення кваліфікації для працівників певних галузей (викладачів, лікарів, працівників закладів культури, державних службовців та ін.);

громадські організації.

Велика кількість програм з освіти дорослих, що перебувають у сфері публічного регулювання, спрямовані на різні форми і види професійного навчання. Здобувачі зобов'язані проходити таке навчання відповідно до законодавства, що регламентує їхню професійну діяльність. Державні та комунальні заклади забезпечують розвиток саме таких програм.

Громадські організації реалізують програми неформальної освіти дорослих на повністю добровільних засадах відповідно до наявного попиту та очікувань потенційних здобувачів. Такі провайдери інституційно спроможні розвивати програми інноваційного змісту та впроваджувати інноваційні методи навчання. При цьому вони не мають гарантій фінансової підтримки з боку держави і повністю орієнтуються на ринок і попит здобувачів.

Фінансування освіти дорослих здійснюється з таких джерел:

- коштів публічних бюджетів національного та місцевого рівня;
- кошти зарубіжних організацій, зокрема міжнародних фондів;
- кошти приватних осіб та недержавних організацій України.

Частка кожного з цих джерел у структурі фінансування освіти дорослих в Україні не визначена, проте публічні кошти традиційно виділяються на різні види професійного навчання безробітних або працівників визначених галузей, що закріплено законом про державний бюджет. Практика фінансування з публічних бюджетів інших програм освіти дорослих (громадянська освіта, формування культурних, соціальних та комунікативних навичок тощо) має локальний та спорадичний характер. Громадські організації, що працюють у сфері освіти дорослих, можуть отримати фінансування з місцевих бюджетів шляхом участі у програмах органів місцевого самоврядування, спрямованих на підтримку неурядових організацій, конкурсах проєктів та бюджетах участі, проте чинні регуляторні норми ускладнюють процес отримання та використання ними таких коштів. Деяка частина освітніх програм для дорослих має комерційний характер.

Відбувається становлення Національної системи кваліфікацій, яка має забезпечити якісне оцінювання і визнання кваліфікацій через зіставлення їх з наявними освітніми та професійними стандартами. Очікується, що у перспективі це дасть можливість визнавати кваліфікації, здобуті у неформальній освіті, для можливості працевлаштування людей, що здобули такі кваліфікації. Проте водночас зберігаються старі практики визнання

кваліфікацій, здобутих шляхом професійного навчання через усталені процедури кваліфікаційного оцінювання або атестації всередині підприємств та організацій, що виконують роль роботодавців. Під час атестації враховуються не лише результати навчання за програмами освіти дорослих, але й інші показники, такі як рівень (ступінь) формальної освіти, досвід роботи, результати кваліфікаційних іспитів. У певних професіях успішна атестація є необхідною, щоб обіймати відповідні посади, або веде до присвоєння працівникам кваліфікаційних розрядів чи категорій.

У підсумку, **дослідження виявило низку проблемних аспектів формування та реалізації державної політики у сфері освіти дорослих в Україні**, а саме:

- [01](#) відсутність координації у формуванні державної політики у сфері освіти дорослих на національному рівні;
- [02](#) відсутність системи централізованого збору статистичних даних щодо освіти дорослих, яка б дозволила формувати обґрунтовану державну політику;
- [03](#) лише часткове врахування рекомендацій провідних міжнародних організацій щодо освіти дорослих та освіти протягом життя;
- [04](#) суперечливість норм законодавства, що регулює освіту дорослих;
- [05](#) незбалансованість розвитку різних складників освіти дорослих, зокрема через значне переважає складників, пов'язаних з різними формами професійного навчання;
- [06](#) нерівність умов діяльності державних/комунальних та приватних провайдерів освіти дорослих (зокрема посилене регулювання діяльності перших і практичне ігнорування других);
- [07](#) відсутність механізмів рівного доступу до різних джерел фінансування для провайдерів освіти дорослих незалежно від форми власності і підпорядкування.

Дане дослідження дозволяє надати такі практичні рекомендації суб'єктам формування державної політики та законодавчої ініціативи.

Верховній Раді України рекомендується забезпечити:

- унормування суперечливих та застарілих норм законодавства, що стосуються освіти дорослих, зокрема шляхом прийняття окремого закону;
- рівний і конкурентний доступ провайдерів освіти дорослих до державного фінансування;
- створення законодавчих механізмів забезпечення фінансування освіти дорослих з коштів місцевих бюджетів;
- законодавчо забезпечити економічні стимули для роботодавців різних галузей підтримувати професійний розвиток і навчання працівників та інвестувати у якість освіти дорослих.

Кабінету Міністрів України рекомендується забезпечити:

- єдиний підхід до загальнодержавної політики, який дозволить наблизити систему освіти дорослих до найкращих європейських стандартів;
- доступність різних програм освіти дорослих для всіх категорій населення залежно від їхніх потреб;
- щорічний збір і оприлюднення статистичних даних про кількість суб'єктів освітньої діяльності, що надають послуги у сфері освіти дорослих, та кількість здобувачів освіти дорослих;
- розширення доступу до освіти дорослих уразливих категорій відповідно до принципу інклюзивності;
- рівність провайдерів освіти дорослих, зокрема в питаннях доступу до фінансування з публічних бюджетів;
- систему забезпечення якості програм освіти дорослих із залученням ключових стейкхолдерів.

